



Özdemir, D. (2020). Mikâyıl Müşfik'in "oku tar" adlı şiirinin kültürel öğeler bakımından incelenmesi. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 85-110. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.8>

MİKÂYIL MÜŞFİK'İN "OKU TAR" ADLI ŞİİRİNİN KÜLTÜREL ÖGELER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Dicle ÖZDEMİR (Doktora Öğrencisi)

Bursa Uludağ Üniversitesi dicleozdemir91@gmail.com ORCID

Öz

Dil ve kültür birbirinden ayrılamaz kavram işaretleridir. Bir milletin siyasi ve sosyal hayatı, tarihi, kültürü, yaşayış ve inancı, kendisini var eden, millet yapan dilde gizlidir. Dolayısıyla sanatçıyı, şairi veya yazarı içinde yaşadığı toplumdan ve onun kültüründen ayrı düşünmek mümkün değildir.

1908-1938 tarihleri arasında yaşamış, Azerbaycan'ın önemli şairlerinden biri olan Mikâyıl Müşfik'in şiirleri de kendi yaşadığı döneme ışık tutmakta; tarihî belge niteliği taşımaktadır. Mikâyıl Müşfik, Azerbaycan halkının tarihini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini, yaşayışını samimi ve sade edebî bir dille yansıtmış, halkın dili olmuştur.

Bu yazıda Mikâyıl Müşfik'e ait olan "Oku Tar" adlı şiir, Azerbaycan'ın millî çalgısı olan tar merkeze alınarak giyim kuşam, müzik kültürü ve şehirler gibi kültürel öğeler bakımından incelenmiştir. Tarın halkın kültürel belleğinde sahip olduğu önemi pek çok yerde vurgulayan şair, bu millî çalgının telleri, icra edilen ezgileri, dinleyicinin ruh hâline etkileri gibi hususlara da değinmiştir. Bir çalgı üzerinden bu denli geniş bir kültürel betimleme yapılması hem çalgının tarihsel ve kültürel derinliğini hem de şairin bu kültüre, bu çalgıya olan ilgi ve bilgi birikimini yansıtmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mikâyıl Müşfik, Azerbaycan edebiyatı, Oku Tar, dil ve kültür.

THE EXAMINATION OF CULTURAL ELEMENTS OF MİKAYIL MÜŞFİK'S POEM ENTITLED "OKU TAR"

Abstract

Language and culture are inseparable signification terms. The political and social life of nation, their history, culture, life and belief are hidden in the language that makes them a nation. Therefore, it is impossible to think of an artist, poet or writer as separated from the society and culture in which they live.

One of the important poets of Azerbaijan, Mikâyıl Müşfik, who lived between 1908 and 1938. His poems that shed light on his own period, are historical documents. Mikâyıl Müşfik has reflected the history, culture, traditions and customs of Azerbaijan people in a sincere and simple literary language and became the language of the people.



In this article, the poem named "Oku Tar" which belongs to Mikâyıl Müşfik has been taken to the center of Azerbaijani national instrument tar and examined in terms of cultural elements such as clothing, music culture and cities. In many times, the poet stressed the importance of Tar in the cultural memory of the public, and spoke about such as the strings of this national instrument, the melodies made and the effects on the mood of the audience. Making such a wide cultural depiction over an instrument reflects both the historical and cultural depth of the instrument and the poet's interest and knowledge in both this culture and the instrument.

Keywords: Mikâyıl Müşfik, Azerbaijani literature, Oku Tar, language and culture.

Qorxma ayın-günəşin qəfil tutulmağından

Hər qaranlıq gecənin bir kızıl ulduzu var

Nizami

Ø. Giriş: Ana Çizgileriyle Azerbaycan Edebiyatı ve Öncüleri

Türklerin farklı coğrafyalarda yaşamış hareketli bir millet olması onların kültür, sanat ve edebiyatlarına yön vermede oldukça önemlidir. Gittikleri yerlerde yeni kültür merkezleri oluştururlar. "Türk milletinin edebiyatı diğer bazı milletlerde olduğu gibi yalnız bir coğrafyada ortaya konulmuş bir edebiyat değildir. (...) Türk edebiyatı var olduğu bölgeye göre belirli özelliklerle ortaya çıkıp gelişir. Bunda yerleşilen bölgede gelişen hadiseler büyük rol oynamıştır. Azeri Türklerinin meydana getirdiği edebiyat da aynı safhalardan geçmiştir" (Celal ve Hüseyinov, 2008, s. 9).

Bu sebeple Azerbaycan edebiyatını da Kafkasya'nın siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik unsurlarından soyutlayarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. "Azerbaycan Türk edebiyatı veya daha kısa bir adlandırma ile Azeri edebiyatı, Kafkasya, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), İran, Irak ve Doğu Anadolu yörelerinde yaşayan Türklerin, 'Doğu Oğuzca' olarak tanımladığımız Türk şivesiyle oluşturdukları, genel Türk edebiyatının bir koludur" (Akpınar, 1994, s. 17). "Batı Oğuzca" olarak adlandırılan kolda ortaya çıkmış olan edebiyata ise Anadolu-Türkiye Türklerinin edebiyatı veya Osmanlı Türk edebiyatı adları verilir.¹ "Doğu Oğuzca" ile gelişmiş olan bir diğer Türk edebiyatı kolu ise Türkmen edebiyatıdır. Bütün bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Azerbaycan Türk edebiyatı, Türkmen ve Çağatay (Müşterek Orta Asya Türk edebiyatı) edebiyatları ile Türkiye Türklerinin edebiyatları arasında yer alan ve bu Türk edebiyatlarını birbirine bağlayan bir köprüdür (Akpınar, 1994, s. 18; Celal ve Hüseyinov, 2008, s. 9).

Azerbaycan Türk edebiyatı, bu bölgedeki Türk varlığıyla yani bu yöreye gelen Sakalarla ve onların devamında Hunlarla başlatılır. Ancak bu döneme ait yazılı belgeler günümüzde tespit edilememiştir. Bu dönemde, sözlü kültür ürünlerinden masallar, efsaneler, anonim şiir parçaları mevcuttur. VIII. asrın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan'dan yetişmiş şahsiyetler arasında Arapça eserler vermiş olanlar "Mevalî şairler" arasında yer almışlardır. Bunlar arasında İsmail İbn Yesar (Nisaî), Musa Şehavat, Ebülabbas el-A'ma bulunmaktadır (Akpınar, 1994, s. 18).

XI. yüzyıldan itibaren Selçuklu Devleti yöneticileri Fars diline ve kültürüne önem verip Farsçayı resmi dil olarak ilan ederler. Bu gelişme Selçukluların, İran, Anadolu ve Kafkasya'da

¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ercilasun, 2018, s. 429-430.



egemenlik sağlamalarıyla Azerbaycan'da yetişen sanatçıların da Fars dilini kullanarak edebî eserler yazmalarına sebebiyet verir. Katran Tebrizî (1012-1088), Hatib Tebrizî (1030-1109), Mehsetî Gencevî (XII. yüzyıl), Hakanî Şirvânî (1126-1199) ve Nizamî Gencevî'yi (1141-1209) bu sanatçılar arasında göstermek mümkündür (Akpınar, 1994, s. 18-19; Karayev, 1999, s. 108).

XIII. yüzyıldan itibaren Harzemşahların ve Moğolların, sonraları ise Timurluların Azerbaycan sahasına inerek burada yayılmaları ve çeşitli Türk boylarının buralara yerleşmesi, Azerbaycan Türkçesi'nin ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Bir diğer önemli gelişme ise İlhanlılar döneminde Türkçenin resmî devlet dilleri arasında yer almasıdır. Böylece bu dönemde Farsça yavaş yavaş eski gücünü kaybederken Türkçenin egemenlik sahası genişlemeye başlar. XIII. yüzyıldan sonra Azerbaycan sahasında Türkçe yazan şairlerin sayısında artış olur. Yapılan araştırmalara göre Türkçe şiirleri ele geçen ilk Azeri şairi Hasanoğlu'dur. XIII. yüzyılın sonlarında yaşayan şairin Farsça şiirlerinde Pûr Hasan mahlasını kullandığı, asıl adının ise Şeyh İzzeddin Esferayanî olduğu bilinir (Akpınar, 1994, s. 20; Köprülü, 2004, s. 36; Celal ve Hüseyinov, 2008, s. 26).

XIII ve XIV. yüzyıllara gelindiğinde Oğuz Türkçesinin batısı ile doğusu arasında bir birlik söz konusudur.

Ancak XIV ve XV. yüzyıllarda ortak dil varlığında görülen bazı farkların Azeri ve Osmanlı olarak seçilip benimsenmesi ile bazı eserlerin yazılması tabîi olarak Azeri ve Osmanlı söyleyişinde edebî faaliyetlere yer verir. İşte XIV. yüzyıldan itibaren belirginleşmeye başlayan bu farklılıklar Doğu Oğuzcası veya Azeri Türkçesi edebiyatını ortaya çıkarır (Celal ve Hüseyinov, 2008, s. 23).

Bu dönemde (XIII ve XIV. yüzyıllar) artık Azerbaycan Türkçesinin özellikleri doğmaya başlar. Bununla birlikte Azerbaycan Türk edebiyatı sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. (Buran, Alkaya ve Yalçın, 2017, s. 99).

XIV. yüzyıl Azerbaycan edebî dilinin ve şiirinin özelliklerini şiirlerine en güzel şekilde işleyen şairler Kadı Burhaneddin ve Nesimî'dir. "XIII ve XIV. asırlarda Kadı Burhaneddin ve Nesimî Oğuzcanın artık işlek edebî dil olarak özellikle Kafkasya'da ve Anadolu'da yayılmasında büyük tarihî rol oynamıştır" (Karayev, 1999, s. 24-25).

XV. yüzyıl Azerbaycan'da Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemen olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Türkçenin önemi daha da artar.

(...) Akkoyunlu ve Karakoyunlu saraylarındaki resmî dil Farsça sayılmasına rağmen gerçek devlet ve yazı dili Azeri Türkçesi idi. Yerli şair ve yazarlar, ana dile karşı olan bağlılıklarını gevşetmemişlerdi. Sultan Yakub adına *Yusuf ve Züleyha* mesnevisini yazan Hatâî, *Esrârname* mütercimi Ahmedî ve Habibî gibi ana dillerinde şiirler yazan Azeri şairleri, hep bu devrin saray etrafında kümelenmiş aydınları idiler (Akpınar, 1994, s. 23).

XVI. yüzyılda Safevi Devleti (1501-1736) Şah İsmail Safevi tarafından İran merkezli olarak kurulur. Topraklarını Azerbaycan ve Doğu Anadolu hattına kadar genişleterek bu bölgedeki gücünü artıran Şah İsmail, Azerbaycan Türkçesine büyük önem verir. Bu dönemde Arapça ve Farsça eserler Türkçeye çevrilir. Şah İsmail'den başka bu dönemde şiirler yazan şairler arasında Sürurî, Şahî, Matemî, Gasimî, Zamirî söylenebilir.

XVI. yüzyılın ve Türk Dünyası'nın en büyük şairlerinden biri Fuzulî'dir. Asıl adı Mehmed olup Hille Müftüsü Süleyman Efendi'nin oğludur. Fuzulî'nin (1494?-1556) Bağdat civarında yetiştiği ve bu bölgenin dışına çıkmadığı, devrinin ilimlerine hâkim olduğu, Arapçayı,



Farsçayı ve Türkçeyi eser yazacak seviyede bildiği bilinmektedir. Devrinin devlet büyüklerine birçok kasideler yazmıştır.

XVI. yüzyıl Âşık edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilir. Bu dönemde Şah İsmail'in bizzat kendisinin Şiilik propagandası için âşık tarzında koşmalar yazması, saz şairleri için, fırsatı kaçırılmaz bir kaynak olmuştur. Bilhassa, Hz. Ali temi, koşmaların temel konusunu teşkil etmekte ve ayrıca yazılı edebiyattaki münacaatın yerini tutmaktadır. Bundan istifade ederek Şah İsmail, bizzat kendisi, bir koşma şekli ve bir saz makamı vücuda getirmiştir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Şah Abbas devrinde Azerbaycan büyük sarsıntılar geçirir. Âlimler, şairler, sanatkârlar, musikişinaslar, baskı altına alınarak ilmî, tarihî ve edebî pek çok eser Şah Abbas tarafından yaktırılır. Şah Abbas'ın ölümünden sonra şiir dünyası tekrar canlanmaya başlar. XVII. yüzyılda Azerbaycan sahasında yaşayan âşıklardan bazıları; Tufarganlı Âşık Abbas, Sarı Âşık, Âşık Abdullah, Hasta Kasım, Turab Dede ve Âşık Dostu'dur (Akpınar, 1994, s. 28).

XVIII. yüzyıl Modern Azerbaycan edebiyatının habercisidir. Kuzey Azerbaycan'ın, İran hâkimiyetine karşı ayaklanmasıyla yerli hanlıklar kurulur ve bu durum Azerbaycan'ı bağımsızlığa doğru götürür. Bu dönemde güçlenmeye başlayan millî duygular, XVIII. yüzyılda "Millî edebiyat" oluşumunda kendini daha belirgin biçimde gösterecektir. XVIII. yüzyılın önemli şairlerinden biri Molla Penah Vâkıf'tır. O sadece bir şair değil aynı zamanda devlet adamıdır (Celal ve Hüseyinov, 2008, s. 38). XVIII. yüzyılın bir diğer önemli şairi Vidâdî (1707-1801)'dir. Vidâdî bir hüzün şairidir. Bu hüzün, şairin kendi hayatının şartlarıyla beslenir. Vâkıf'taki neşe, Vidâdî'de kederle yer değiştirir (Akpınar, 1994, s. 33). Âşık Ali, Heste Kasım, Ezizi, Meşkinli Mehemed, Mücrüm Kerim ve Valeh XVIII. yüzyılın önemli âşıklarındandır.

XIX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı için bir dönüm noktasıdır. 1747'de Nadir Şah'ın ölümünden sonra İran'da meydana gelen karışıklıklardan yararlanan Kuzey Azerbaycan beyleri hanlıklar kurarlar. 1801'de Gürcistan'a yerleşen Ruslar 1804'ten itibaren bu hanlıkları yok ederler ve İran topraklarına girerler. 1813'te Çarlık Rusyası ve İran arasında imzalanan Gülistan Anlaşması ile Kafkasya Rus egemenliğine girer ve Azerbaycan toprakları Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılır. Böylece Rus istilasının bir sonucu olarak Azerbaycan edebiyatı Kuzey ve Güney Azerbaycan edebiyatı olmak üzere iki kola ayrılır. Kuzey Azerbaycan edebiyatı Rus etkisinde kalması dolayısıyla günlük hayatı, güncel sorunları ve millî değerleri ele alırken; Güney Azerbaycan edebiyatı daha çok bir "taklit ve nazire edebiyatı" hâlini alır (Akpınar, 1994; Celal ve Hüseyinov, 2008).

XIX. yüzyılda açılmış olan Rus mektepleri² ve özel Azeri mektepleri Modern Azerbaycan edebiyatının doğmasına vesile olacak şahsiyetlerin yetişmesinde büyük bir öneme sahiptir.

² Kafkasya'daki ilk Rus okulu 1802'de Tiflis'te açılır. 1829'da bu okul sadece aristokrat aile çocuklarının okuduğu "gimnaziya"ya çevrilir. Grekçe, Latince, din, matematik, fizik, tarih vb. derslerin yanı sıra Rusça da önemli bir yere sahiptir. 1819 yılından sonra "Azerbaycan Türkçesi" de (Rusların adlandırmasıyla Tatarca) bu mektepte okutulan dersler arasında yer alır. Bunun sebebi nüfusunun çoğu Müslüman-Türk olan Kafkasya'da devletle halk arasındaki işleri düzenleyecek memur, tercüman ve mütercim kadrosunu yetiştirmektir. Eski devirlerde olduğu gibi 19. yüzyılda da bu bölgede gayrimüslimlerin, kendi aralarındaki tabii konuşma dili, ticaret ve seyahat sırasında kullanılan anlaşma vasıtası, Azerbaycan Türkçesidir. Bu bakımdan Ruslar, Azerbaycan Türkçesinin öğrenilmesine önem verirler (Akpınar, 2012, s. 9). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz, 2004, s. 233-251.



Bu asırda, cemiyette ve din anlayışında yenileşmeyi, islahatı arzu eden ve bu yolda faaliyette bulunan, eserler veren kimselere, Azeri Türkçesinde, aydınlanma çağı münevverleri manasında “maarifçiler” denilmektedir. İşte ilk Azeri maarifçileri sözü edilen mekteplerden yetişmişlerdir. Bu genç kuşak, XIX. asra hâkim akli düşüncelerin, cemiyet, din ve insan anlayışının tesiri ve cazibesıyla, hurafelere, dine, eski hayat telakkilerine, cehalete karşı mücadeleye başladılar. Bunların bir kısmı, biraz da dıştan gelen bir tesirle İslam dinini, Şarktaki geri kalmışlığın sebebi olarak gördüler. Bunda o devir Rus münevverleri arasındaki “nihilist” düşüncelerin de rolü büyüktür (Akpınar, 1994, s. 38).

XIII ve XVIII. yüzyıllarda Azerbaycan Türkçesiyle şekillenip gelişen bir edebiyat karşımıza çıkar. XIX. yüzyıl ise konu, fikir, tür ve üslup bakımından millî realist bir düşüncenin geliştiği bir dönemdir. Ulusal kimlik bundan önceki yüzyıllarda doğu, doğu içerisinde de İslam ve Türklük ile birlikte üçlü bir yapının özeti olarak biçimlenmiştir. İlk olarak Fuzulî ve Nizamî’de bunun yansımalarını görmekteyiz. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise ilk kez M. F. Ahundzâde³ ile Azerbaycan-Türk kimliği ortaya çıkar (Rüstemova, 2004, s. 493). Batı’da ortaya çıkan milliyetçilik cereyanı Azerbaycan halkını ve sanatçıları da etkiler ve bu bağlamda eserler verilmeye başlanır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan edebiyatı, tür, konu, üslup vb. açılardan geleneği sürdürmeye devam eder. Değişen ve yenileşen hayatla birlikte aynı etki yeni şekil ve yeni tarzlarla edebiyatta da kendini göstermeye başlar. Mirza Fethali Ahundzade ve onu takip edenlerin meydana getirdiği dram eserleri Azerbaycan edebiyatında millî-realist bir anlayışın oluşmasına zemin hazırlar. Böylece edebiyat halka daha yakın bir hâl alır.

XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan Türk edebiyatı millî şairi Mirze Elekber Sabir⁴ mizah ve hiciv anlayışından satirik şiire uzanan yolda en önemli temsilci olur. XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatını 1920’ye kadar ve 1920’den sonra olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür. 1905-1920 yılları arasındaki süre kısa gibi görünse de bu süre zarfında Azerbaycan, siyasal, kültürel ve edebî bakımdan pek çok gelişme yaşar. Bu dönemde modernleşme sancılarının yanı sıra, Ruslarla demokratik mücadeleler ile İslamcılığın ve Türkçülüğün edebiyatta temsil edilmeye çalışıldığı görülür. Bu dönemin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerin pek çoğu 1926-1937 yılları arasında Sovyetler Birliği’ne muhalif oldukları gerekçesiyle birçok zorluğa göğüs germek zorunda kalmıştır (Celal ve Hüseyinov, 2008; Akpınar, 1994).

XX. yüzyıl, Azerbaycan’da ve Çarlık Rusya’da önemli olayların meydana geldiği bir dönemdir. Bakü, petrol sanayiine sahip olması dolayısıyla hızla gelişerek kültür ve medeniyet merkezi hâline gelir. 1905 Rus İhtilali, Türkler ve Müslümanlar arasında siyasal, sosyal ve

³ Ahundzâde ile Azerbaycan modern edebiyatı başlar. Onun 1850-1859 yılları arasında yazdığı komedileri, Azerbaycan’da Batı tarzı edebiyatın ilk örnekleri olarak kabul edilir. 1859’da *Temsilat* adıyla basılan, altı komedi ve bir hikâyeden oluşan eseri Azerbaycan hayatını realist olarak eleştirir. Ahundzade, *Kemaliüdevle Mektupları* adlı eserinde bu sefer bütün Doğu hayatını çok geniş şekilde eleştirir. Latin harflerine geçmenin doğru olduğunu savunur. Böylelikle modern Azerbaycan edebiyatının temelini atar ve kendinden sonra gelen nesillere de etki etmeye devam eder. Onun komedilerine kullandığı konuşma dili gelişmekte olan modern edebiyat dilinin de temelini oluşturur.

⁴ Mirze Elekber Sabir, klasik edebiyatın etkisini tamamen kırmış, satirik manzumeleriyle Azerbaycan şiirini şeklen değil, muhtevâ itibarıyla sosyal, siyasi ve ahlaki problemlere, cemiyetin ihtiyaçlarına yöneltmiştir. Hiçbir siyasi görüşün etkisinde kalmayarak objektif ve mantıklı düşünceleriyle, millî tarih ve hayatı kendine özgü bir biçimde yorumlamıştır. Oldukça etkili konuşma diliyle düşüncelerini anlatmış, halkıyla gerçek anlamda bütünleşmiş, etkileri günümüzde de devam eden bir şairdir. Şiirleri *Hophopname* adlı eserinde toplanmıştır (Akpınar, 2012, s. 104).



edebî faaliyetlerin hızla gelişmesini sağlar. Bu dönemde birçok kitap, gazete ve dergi yayımlanmaya başlanır. Siyasi partiler ve sosyal yapılanmalar oluşmaya başlar (Celal ve Hüseyinov, 2008; Akpınar, 1994).

XX. yüzyılın başlarında sanatçılar, yaşanan hayatı, millî değerleri, günlük sorunları realist, bazen romantizme kayan bir anlayışla eserlerine yansıtırlar. Azerbaycanlı şairler, bu dönemde millî eserler yaratırlar. 1920'ye kadarki Azerbaycan edebiyatının en önemli temsilcileri Hüseyin Cavid, Ahmet Cevad, Abbas Sıhhat, Abdulla Şaik, Samed Mansur, Abdulhalık Cenneti, Abdullah Bey Divanbeyoğlu, Said Selması'dir (Celal ve Hüseyinov, 2008; Akpınar, 1994).

Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Osman Sarıvelli, Mikâyıl Müşfik, Mehdi Seyidzade, Memmed Rahim, Resul Rıza vd. "Hepsi zamanla tam bir uyum içinde aynı yörüngede hareket ediyor; aynı Marksist metot ile henüz yekpare, kapalı ideolojik fasit bir daire oluşturuyordu" (Karayev, 1999, s. 360).

1920'li yılların sonunda, Mikâyıl Müşfik, Süleyman Rüstem, Memmed Rahim, Resul Rıza, Nigar Refibeyli, Osman Sarıvelli, Hüseyin Mehdi, Mirze İbrahimov, Mir Celal, Süleyman Rehimov gibi şair ve yazarlar yetişmeye başlar. Bu şair ve yazarlar, çağdaş Rus ve dünya edebiyatından taklitçilik yapmadan, yaratıcı bir biçimde faydalanmış, Azerbaycan Türkçesini bir edebî dil olarak zenginleştirme yolunda millî geleneğe, örf ve âdetlere, psikolojiye önem vererek çaba göstermişlerdir (Celal ve Hüseyinov, 2008; Akpınar, 1994).

1. Mikâyıl Müşfik'in Hayatı ve Eserleri⁵ (Mikâyıl Müşfik Mirza Kadiroğlu İsmayılzade)

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Mikâyıl Müşfik Mirza Kadiroğlu İsmayılzade 5 Haziran 1908 tarihinde Bakü'de doğar. Henüz 6 aylık bebekken annesi Züleyha Hanım'ı kaybeder. Annesi vefat ettikten sonra babası Mirza Kadir İsmayılzade, Müşfik'i Hızı'ya, sütanesi Safiyye'ye verir. Müşfik burada iki yıl kadar kalır. Saadet Mektebinde öğretmenlik yapan babası Mirza Kadir İsmayılzade, aynı zamanda "Vüsagi" mahlasıyla şiirler yazmaktadır.⁶

Üç yaşına geldiğinde babası tarafından Bakü'ye getirilen Müşfik, kız kardeşleri Balacahanım, Böyükhanım ve erkek kardeşi Mirza ile birlikte yaşamaya başlar. Müşfik altı yaşına bastığında 23 Eylül 1914 tarihinde babasını da kaybeder. Müşfik ve kardeşleri, dayıları Cavad ve neneleri Gızgayıt'ın⁷ himayelerinde yaşamaya başlarlar. Akraları tarafından da oldukça sevilen Müşfik'in yetişmesinde dayıları Rzagulu ve Ağamehdi Hasanov'un da payı olmasına rağmen en büyük pay ninesi Gızgayıt'a aittir. Nenesi Gızgayıt'ın dilinden dinlediği halk şiirleri, ninniler, bayatılar, masallar, efsaneler, halk deyimleri onun söz varlığının

⁵ Mikâyıl Müşfik'in hayatı ile ilgili bölüm hazırlanırken Çalık, 2016, s. 16-21; Akpınar, 1994, s. 353-355 esas alınmıştır.

⁶ Azerbaycanlı ünlü bestekâr Müslüm Moqamayev, "Şah İsmayıl" operasını Mirza Kadir'in aynı adlı şiirini esas alarak meydana getirmiştir (Hüseynova, 2018, s. 5). Ayrıca Müslüm Moqamayev hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Veliyeva, 2011, s. 1-170.

⁷ Anadolu'da kız çocuklarından sonra erkek çocuk isteyenlerin Döndü adını koyması gibi Azerbaycan'da da halk arasında benzer uygulama Gızgayıt adıyla yaşamaktadır. Gayıtmak fiili Azerbaycan Türkçesinde dönmek anlamındadır. Mikâyıl Müşfik işte böyle bir geleneğin sürdürüğü ortamda yetişir (Akalin, 2018, s. 82).



gelişmesinde, hayal dünyasının genişlemesinde, söze ve şiire merak uyandırmasında büyük katkı sağlar (Ahundzade, 2005, s. 59).

Müşfik ilk eğitimini 1915-1920 yılları arasında Rus-Tatar mektebinde alır. Bu dönemde okuduğu şiirler hafızasında kalır ve Müşfik onların tesiriyle ilk şiirlerini kaleme almaya başlar. Mikâyıl Müşfik'in yayımlanan ilk şiiri 28 Nisan 1926 yılında "Genç İşçi" gazetesinde yayımlanan "Bir Gün" adlı şiirdir (Çalık, 2016; Akpınar, 1994).

25 Ekim 1925 yılında yazdığı "Kölgeliklerde" şiiri ise Müşfik'in "Yeldöyenoğlu Sabayel" imzasıyla yazdığı ilk şiirdir fakat bunu hemen yayımlatmaz. İkinci matbu şiiri ise yine *Genç İşçi* gazetesinde 9 Mayıs 1926'da yayımlanan "Ölkəm" şiiridir (Çalık, 2016; Akpınar, 1994).

Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra Bakü Darü'l-Muallim'inde daha sonra ise 1920-1927 yılları arasında 12 numaralı ikinci dereceli okulda eğitimini sürdürür. 1927-1931 yılları arasında ise şimdiki adı Nasreddin Tusî Azerbaycan Dövlət Pedagoji Üniversitesi olan Azerbaycan Devlet Darü'l-Fünûn'unun Dil ve Edebiyat Fakültesini tamamlar. Bir taraftan şiir yazmaya devam eden Müşfik'in "Efşan", "Çoban", "Səhər", "Azadlıq Dastanı", "Sındırılan Saz" vb. şiirleri peş peşe dergilerde yayımlanır ve nihayet kitaplarda da yerini alır. Bir taraftan da Ömer Hayyam'ın rubailerini, Firdevsî'nin *Şehname*'sinden parçaları, Puşkin, Lermontov ve Şevçenko'nun eserlerini Azerbaycan Türkçesine çevirir. 1930 yılında henüz üniversite öğrencisiyken ilk şiir kitabı olan *Külekler Azeneşr*'de basılır. Kitapta kendi şiirlerinin yanı sıra çeviri şiirleri de yer alır (Çalık, 2016; Akpınar, 1994).

1931'de üniversiteden mezun olan Müşfik öğretmenliğe başlar. Bakü'de 14 ve 18 numaralı okullarda yedi yıl öğretmenlik yapar. Müşfik ayrıca bu dönemde Azereşr'de tercümanlık ve redaktörlük de yapmaktadır. Müşfik'in tutuklanıp öldürülmeden evvel öğretmenlik yaptığı son okul 18 numaralı okuldur.⁸

1931'de eşi Dilber ile APİ'nin (Azerbaycan Dövlət Pedagoji İnstitutu) mezuniyet gecesinde tanışırlar. Dilber *Müşfikli Günlerim* adlı hatıra kitabında, Müşfik'i ismen de olsa tanıdığını söylerken, Müşfik'in yeni bir şair olarak usta şairler arasındaki yerini şu sözlerle anlatır:

Mən emimin də dilindən tez-tez Müşfiq'in adını eşidirdim. O, ədəbiyyat müəllimi idi, yazıcı və şairləri çox sevər, onlarla dostluq əderdi. Onun vasitəsilə bir çox qocaman və cavan ədiblərlə tanış olmuşdum. O zaman ən çox tanınan və sevilən şairlərdən H. Cavid, E. Cevad, A. Şaiq və başqaları bizə tez tez gələrdilər. Onlar bizdə ədəbiyyat barədə maraqlı söhbətlər edər, təzə dərc olunan əsərlər və publisist məqalələrdən söz salardılar. Mən onların bir çox şərhlərini də öz dillərindən bu məclislərdə eşitmişdim. Onlar şəri elə ahənglə oxuyardılar ki, adam heyran qalardı. Müsahibə zamanı, o vaxt ədəbiyyata yenicə qədəm qoyan gənc şairlərdən də tez tez söhbət düşürdü və istedadlı çavanların arasında onlar Müşfiqin də adını çəkirdilər (Ahundzade, 2005, s. 15).

Nihayet 1932'nin Nisan ayında Mikâyıl Müşfik ve eşi Dilber Ahundzade nişanlanır. 1914'te doğan Dilber Hanım, Müşfik'ten 6 yaş küçüktür. O zamanın büyük şairlerinden Hüseyin Cavid eşi Müşgünaz Hanım'la, Abdulla Şaik eşi Şehzade Hanım'la, Ahmed Cevad eşi

⁸ 23 Mayıs 1956 yılında SSRİ Ali Mahkemesi Kollegiyası'nın kararı ile Mikâyıl Müşfik'e beraat verildikten sonra şairin adı 18 numaralı okula verilir (Çalık, 2016, s. 16).



Şükriyye Hanım'la, meşhur sanatçı Bülbül öğrencisi İsmayıl Eloğlu ile dönemin genç şairlerinden Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mir Celal, Hüseyin Mehdi eşi Fatma Hanım'la, Resul Rıza eşi Fatma Hanım'la, Memmed Rahim eşi Melek Hanım'la nişana katılırlar. Şiirle, müzikle dolup taşan bir ortamda nişanları yapılır. 20 Haziran 1933'te ise evlenirler (Çalık, 2016; Akpınar, 1994).

1932 yılında Müşfik'in beş şiir kitabı Azerneşr'de basılır. Bunlar: *Günün Sesleri*, *Buruqlar Arasında*, *Vuruşmalar*, *Pambıq* ve *Bir May* adlı kitaplarıdır.

29 Ekim 1933 yılında ise şairin *Genç İşçi* gazetesinde "Komsomoldan İlham Alıram" adlı makalesi yayımlanır.

Mikâyıl Müşfik ile Dilber Hanım'ın 1934 yılının Mart ayında Yalçın adında çocukları olur ancak iki ay yaşadıktan sonra hastalanarak hayata gözlerini yumar.

1934 yılında şairin yine Azerneşr'de *Şengül*, *Şüngül*, *Məngül* adlı kitabı basılır. Yine bu dönemde Müşfik, "Azerbaycan Yazıçılar Birliyi"nin (o dönemde Sovet Yazıçıları İttifağı) üyeliğine kabul edilir.

1935 yılında ise şairin yine Azerneşr'de *Qaya* poeması kitap olarak basılır. Aynı yılın sonunda Müşfik'in *Kendli* ve *İlan* kitabı basılır. Bu kitap Müşfik'in sağlığında basılan son (onuncu) kitabıdır. 1930-1937 yılları arasında birçok tercüme yapan Müşfik'in tercüme eserleri daha sonra basılır.

23 Nisan 1935 yılında *Kommunist* gazetesinde Müşfik'in "Sosialist Vetenine Layiqli Eserler Uğrunda" adlı makalesi yayımlanır. 28 Nisan 1936 yılında ise yine aynı gazetede "İnsan Qelbinin Mühendisi Postunda" adlı edebî ve estetik bilgiler içeren makalesi yayımlanır.

1936'da düzenlenen "Yedi Yahşı Eser" yarışmasında "Seher" adlı manzumesi ile 74 edebî eser arasında ikinciliği kazanan yedi şairden biri olur. Bu yarışmadaki başarısı ününü daha da artırır. 1936'dan sonra "Sındırılan Saz", "Azadlık Dastanı" gibi poemaları ve pek çok şiiri yayımlanır.

18 Nisan 1937 yılında, Mikâyıl Müşfik'in "Duygu Yarpaqları" adlı şiiri *Edebiyyat Gezetinde* yayımlanır.

Müşfik, 1935-1937 yılları arasında yayımladığı poemalarını ve on bir yıl boyunca yazdığı diğer şiirlerini *Çağlayan* adlı eserinde bir araya getirir fakat bu eser basılmadan Müşfik hapisaneye atılır. Şimdi bu eser el yazması şeklinde Azerbaycan Respublikası El Yazmaları Enstitüsünde bulunmaktadır.

Mikâyıl Müşfik, 4 Haziran 1937 yılında Sovyet rejiminin aksi yönünde faaliyetlerde bulunmak, sistem karşıtı ve halk düşmanı olmak, Türkçü-Turancı olmak vb. nedenlerden dolayı tutuklanır (Çalık, 2016; Akpınar, 1994).





Foto 1: Müşfik və Eşi Diber Hanım'ın mahkûm edildikleri dönemden bir görüntü⁹

Sovyetler Birliği zamanında Stalin Dönemi'nde 1936 yılından başlayarak 1937'ye gelindiğinde giderek artan ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar, hatta sonrasında da devam eden süreç Türk dünyasını derinden etkiler. Şairler, yazarlar, düşünürler, bilim insanları “sistem karşıtı, halk düşmanı, Türkiye ajanı, Türkçü” gibi suçlamalarla ya sürgüne gönderilir ya da öldürülür. Ancak sürgüne gönderilenlerden de bir daha haber alınmaz. “Çırpıncardı Karadeniz” şiirinin ve “Azerbaycan Millî Marşı”nın şairi Ahmed Cevad¹⁰, Hüseyin Cavid, Bekir Çobanzade, Yusuf Vezir Çemenzemlinli ve daha binlerce aydın suçsuz yere öldürülür.

Mikâyıl Müşfik aslında muhalif bir şair değildir. Hatta herkes tarafından beğenilen “Ana”, “Yene O Bağ Olaydı” gibi aşk ve sevgi şiirlerinin daha çok olmasıyla beraber Sovyet ve komünist ideolojisini öven şiirleri de vardır. Fakat bu tarz şiirleri bile onun suçlanmasına, hapse atılmasına, hatta öldürülmesine engel olamaz. Müşfik, katıldığı bir mecliste kendisine karşı yapılan suçlamalardan duyduğu üzüntüyü, eşi Dilber Ahundzade'ye şöyle anlatır:

Dilbər, bugün yığıncaqda bəzi bədxahlar mənə o qədər tənqid etdilər ki, az qaldı ürəyim yerindən qopsun. Mənə elə toxundu ki... Axı burjua sözü deyəndə bizim gənclərin təsəvvürünə zəhmətdən qaçan, insanlıqdan kənar, xalqını, cəmiyyətini, vətəninə sevməyən adamlar gəlir. Özün de, mən elə sifətlərə layiqəm mi? (Ahundzade, 2005, s. 155)

⁹ Bu fotoğraf *Köroğlu Dergisi*'nin “Şehit Azerbaycanlı Şair Mikâyıl Müşfik Özel Sayısı”ndan alınmıştır (2016, S 13).

¹⁰ Ahmed Cevad (1892-1937). “1918'deki Azerbaycan istiklalini terennüm eden, millî romantik şair olarak bilinir. Türkiye'deki “Millî Edebiyat” cereyanını benimsemiş, çok sade bir dille ve millî vezin olarak kabul ettiği heceyle şiirler söyler. Sovyet Dönemi'nden önce yazdığı, Azerbaycan Türklerinin millî şuurunu, millî tarih anlayışını güçlendiren, Anadolu ile Azerbaycan Türkleri arasındaki kardeşliği anlatan, insanlarda millî gurur ve coşkunluk yaratan millî-romantik şiirlerini, *Koşma* ve *Dalga* adlı kitaplarında toplar” (Akpınar, 2012, s. 86).



Dönemi gereği en küçük bir sebep onu rejim düşmanı olarak suçlamaya yeter. Müşfik'i repressyona¹¹ maruz bırakan şiirlerinden biri 1929 yılında yazdığı "Oku Tar" adlı şiiridir. O zamanlar "tar"a yasak getirilir ve konservatuvarda öğretimi durdurulur. Asıl hedef ise Azerbaycan müziğine darbe vurmaktır. Tarın yasaklanmasıyla birlikte Süleyman Rüstem'in kaleme aldığı "Okuma Tar" adlı şiire tepki olarak Müşfik "Oku Tar"¹² adlı şiirini yazar. Bu şiirin yankısıyla dikkatleri üzerine çeken Müşfik'in diğer şiirleri de mercek altına alınır ve şiirde Sovyet Hükümeti'ne karşı olduğunu düşündürecek ipuçları aramaya başlanır. Müşfik'in "Duygu Yarpaqları" adlı şiirindeki bir dörtlük şöyledir:

Mən gəncəm, bilirəm, istiqbalım var,

Hələ bədr olmamış bir hilalim var,

Yəlkənim açılır, qara yel əsmə!

Mənim bu dəryada bir sandalım var

(Hüseynoğlu, 1973, s. 284).

Bu dörtlükten hareketle Müşfik'in dünyayı büyük bir denize, Azerbaycan'ı küçük bir sandala benzettiğini, Azerbaycan'ın özgürlüğe gitmek istediğini fakat kara yel diye adlandırdığı Sovyet hükümetinin buna izin vermediğini ifade etmek istediğini söylerler. Bu tür şiir yorumları Müşfik'in suçlanması ve tutuklanması için zemin hazırlar.

Mikâyıl Müşfik'in tutuklanmasından sonra yakın arkadaşları olan Ahmed Cevad ve Hüseyin Cavid de tutuklanır. M. Müşfik, A. Cavad ve H. Cavid tutuklandıktan sonra başka yazar ve şairler tarafından kendi hayatlarını korumak istemelerinden dolayı karalama kampanyası başlatılır.

1937'de Müşfik tutuklandıktan sonra kız kardeşleri Balacahanım ve Böyükhanım, eşi Dilber Ahundzade ve yakın arkadaşları da hapse atılır. Müşfik, hapiste kaldığı beş ay süresince türlü işkencelere maruz kalır. Müşfik 5 Ocak 1937'de mahkemeye çıkarıldıktan sonra güllelenme / kurşunlanma cezasına çarptırılır. İnfazı 6 Ocak 1937'de Nargin Adası'nda gerçekleştirilir. Müşfik'in bir mezarı yoktur.

Müşfik'in ölümünden sonra kız kardeşleri ve akrabaları sürgünlere ve işkencelere maruz kalırlar. Dilber Hanım ise gördüğü iki aylık işkence neticesinde akıl sağlığını yitirir. Bu sebeple akıl hastanesinde bir süre tedavi gördükten sonra 10 Mart 1937 tarihinde tahliye edilir. Dilber Hanım, Müşfik ile geçen günlerini, onunla ilgili hatıralarını, hatırlayabildiği kadarıyla 1968 yılında *Müşfikli Günlerim* adlı hatıra kitabında anlatır.

Stalin'in ölümünden sonra 23 Mayıs 1956 tarihinde SSCB Yüksek Mahkemesi Mikâyıl Müşfik'in suçsuzluğunu kabul ederek itibarını iade eder. Bu karardan sonra Müşfik'in ve eşinin başına gelenler Azerbaycan'da yankılanmaya başlar. Bunda en büyük etken Resul Rza'nın 1960

¹¹ "Presse" kökünden türetilen Repressiya sözcüğü Rusça'da, sözlük anlamının dışında, Stalin yönetiminin 1937-1938 yılları arasında uyguladığı "özel ve baskıcı" yönetim anlayışını ifade eden bir terim olma özelliğine de sahiptir" (Buran, 2016, s. 313).

¹² Şiir daha sonra Seid Rüstemov tarafından bestelenmiştir. Azerbaycan'da pek çok sanatçı tarafından seslendirilen şarkıyı Selda Bağcan da Türkiye'de okumuş ve *40 Yılın 40 Şarkısı* albümünde bu esere yer vermiştir (Akalin, 2018, s. 86).



yılında yazdığı “Gızılgül Olmayaydı” adlı şiiridir. Bu şiir Stalin Dönemi’nde¹³ suçsuz yere katledilenler için yazılmış en önemli eser olarak kabul edilir. Şiirin ana teması Mikâyıl Müşfik’in hayatı ve hazin sonudur. R. Rza, Mikâyıl Müşfik üzerinden aslında 1937 ve sonrasında yaşanan katliamı, bu katliamı yaşayan insanların, onların ailelerinin ve tüm Azerbaycan halkının yaşadığı felaketi gözler önüne sermek ister. “Gızılgül Olmayaydı” adlı şiir, hatta Nazım Hikmet’in Sovyetlerin gerçek yüzünü görmesine de vesile olmuştur. N. Hikmet, M. Müşfik, H. Cavid, A. Cavad ve binlerce masum insanın başına gelenleri öğrenir.

Mikâyıl Müşfik’in şiirleri çağdaşları tarafından beğenilip takdir edildiği gibi, kendinden sonra gelen pek çok şair tarafından da örnek alınmıştır. R. Rza, E. Kərim, B. Vahabzadə, E. Cəfər, H. Rza, M. Araz, N. Həsənzadə, C. Novruz, E. Kürçaylı, M. Müşfik’in şiirlerinden etkilenenlerin başında gelir. M. Müşfik, M. Hadi, H. Cavid, A. Cavad gibi Azerbaycan’ın önemli şairlerinden etkilenmiş, onların yolundan ilerlemiştir. Bununla birlikte H. Cavid, A. Cavad ve başka şairlerde olduğu gibi Müşfik de Tefvik’ten, Hamid’den ve Fikret’ten etkilenmiştir. H. Rza¹⁴ bu konuyla ilgili şunları söyler: “Müşfik bütün görkemli Türk şairlerini, o cümlətən Abdülhak Hamid’i, Rza Tefik’i, Tefik Fikrət’i əzbər bilirdi. Onun hafizəsi sonsuz bir xəzinə idi... M. Müşfik Türk Edəbiyyatı’nın mütərəqqi ənənələrinə pərəstiş etdiyini heç bir zaman gizlətmirdi (Ulutürk, 2009, s. 8).

Azerbaycan edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Mikâyıl Müşfik’in “*Oku Tar*” adlı şiirinin kültürel öğeler bakımından incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan “*Oku Tar*” adlı şiir, Rızayev ve Akpınar’ın “*Bin Yılın Yüz Şairi: Azerbaycan Şiiri Antolojisi*” adlı eserinden yararlanılarak incelemeye alınmıştır.

2. Mikâyıl Müşfik’in “Oku Tar” Adlı Şiirinin Kültürel Öğeler Bakımından İncelenmesi

XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Mikâyıl Müşfik, Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatı olarak adlandırılan dönemin şairidir. Elbette ki şairi yaşadığı coğrafyadan, döneminin şartlarından bağımsız olarak düşünmek, değerlendirmek doğru olmaz. Sovyet yönetiminin tüm etkisini gösterdiği bu dönemde Müşfik; bir taraftan halk şiiri geleneğine bağlı lirik şiirler yazar, diğer taraftan da rejim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan ihtilalci ortamın şekillendirdiği yeni edebiyat anlayışının etkisinde kalır. Müşfik, bütün sanat faaliyetlerini 1920-1937 yılları arasında gerçekleştirir. 1920’den 1950’ye kadar Sovyet yönetimi baskısını artırarak devam ettirir.

1920 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Sovyet orduları tarafından işgal edilmesinden sonra, Azerbaycan edebiyatında millî ve yerli temaların yerini “Sovyet ideolojisi” alır. Bu dönemde Azerbaycan edebiyatının geçmişi yok sayılır, millî edebiyat kötülenir ve eski kitaplar yakılır. Bütün yazar ve şairlerin Sovyet sistemini övmeleri emredilir (Buran, 2016, s. 382).

¹³ Stalin Dönemi’nde yaşanan dehşeti, çalışma kamplarının iç yüzünü yansıtan ilk eser, Solzenitzin’in 1959’da tamamladığı ancak 1969’da yayımlanan *Culak Arhipilage* romanıdır. Bu romanda anlatılanlar, başka hiçbir eserde bu boyutta ifade bulmaz (Naskali, 1996, s. 63).

¹⁴ X. Rza, Müşfik’in şiirlerindeki romantik zevki derinden hisseder ve onun “izinə düşməyin” gerekli olduğunu görür. 1965-1988 yılları arasında Müşfikle ilgili ilmi ve tarihi anıları yazar ve arşivinde korur. H. Rza’nın eşi Firengiz Hanım, Müşfik’in doğumunun 100. yılı yaklaşırken H. Rza’nın arşivini gözden geçirerek şair hakkındaki yazıları toplar ve Elizade Esgərli’ye vererek ön söz yazmasını ve kitaba redaktörlük yapmasını ister. *Həyat, Həyat Deyə Çırpınan Könül* adlı kitap bu şekilde ortaya çıkar ve 2009’da Bakü’de yayımlanır.



Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatında, Sovyet ideolojisi, sanatta ve edebiyatta varlığını fazlaca hissettirir. Sovyet yöneticileri kendi ideolojilerini öven eserler ortaya koyan sanatçıları desteklerken, bu tarz eserler ortaya koymayanları ya sürgüne gönderirler ya da öldürürler. Mikâyıl Müşfik de 1920'lerin başında baskı henüz kendini bu denli hissettirmemişken Lenin, Kızıl ordu ve Sovyet yönetimi için övgü şiirleri kaleme alır. Fakat Stalin'le birlikte zirveye çıkan baskılar¹⁵ şairleri ve yazarları hayatta kalabilmek adına sanatlarını feda etmeye zorlar.

Ahmet Buran, *Kurşunlanan Türkoloji* (2016) adlı eserinde tüm dünyada Türklerin maruz kaldığı soykırımları belgelere dayandırarak gün yüzüne çıkarır. Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatını ele aldığı bölümde öldürülen şair ve yazarları, Türkologları anlatır. Ahmet Buran eserinde, Celal Gasımov'un (*Esrin Gıyamet Çağı*) Sovyet Dönemi'ni gelişen olaylara göre üç evreye ayırdığı tasnifine yer verir. Bu tasnif şöyledir:

1920-1950 yılları arasındaki gelişmeleri üç bölümde değerlendirmek gerekir.

Birinci dönem, kendine gelme ve Bolşeviklere hizmet etme dönemidir. Bu süreçte yapılan ilk iş, yapılan her iş ve eylemde, yeni kurulan devleti sürekli övmektir. İnsanlar yapılan işe mensubiyetine ya da icra ettiği sanata bağlı olmaksızın her halükârda Marksist-Leninist çizgide hayata bakmalı ve her şeyi bu bakış içinde değerlendirmeli idi. Bundan bağımsız ya da farklı düşünenler için totaliter rejimin işkenceleri hazırды (Buran, 2016, s. 312).

Mikâyıl Müşfik'in 1926 yılında yazdığı "Bir Gün" adlı şiiri Sovyet ideolojisiyle uyumlu bir şiirdir. Bu şiir Azerbaycan'da kurulan siyasi rejimi över. Rejimin huzur, medeniyet ve özgürlük getireceği vurgulanmak istenir. "Qızıl Esger" adlı şiirinde ise Sovyet ordusunu över:

Qızıl esger. O semalarda uçan şen qartal,

Onsuz olmaz bizim ellerde ne şadlıq, ne celal

(Müşfik, 2008a, s. 34).

Sovyet Dönemi'nin ikinci dönemi için ise şunları ifade eder:

İkinci dönem, şüphe ve yok etme dönemidir. 1930-1940 yılları arasındaki bu dönemin temel karakteristiği, Sovyet Hükümetini övmeyenleri, Sovyet vatandaşı kimliğini benimsemeyenleri yok etmekten ibarettir. (...) Bu yok ediş sadece kişilerle sınırlı kalmamış ve Bolşevikler kendilerinin okuyamadıkları ya da anlayamadıkları Arap, Fars ve Türk dilinde (Türkiye Türkçesi) yazılmış kitap ve el yazmalarını da yok etmişlerdir. Bu, bir milletin zaman içinde damla damla birikmiş ve olgunlaşmış uygarlığını yok etmek demektir. Böylece aydınlar gibi onların eserleri ve düşünceleri de siyasi repressiyaya kurban edilmiştir (Buran, 2016, s. 312-313).

Mikâyıl Müşfik Sovyet rejiminin ikinci dönemini kapsayan 1930-1940 yılları arasında ideolojinin bakış açısıyla şiirler kaleme alır.

Sovyetler dışında dünyanın başka bir yerinde ve başka bir ideolojide böyle bir uygulama var mıdır bilemiyorum! Ancak yöneticiler, bu yolla yazarı yönlendirerek edebiyatın tema ve estetik bakımından Marksist anlayışa uygun hâle gelmesini sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca yazarlardan yaratılmak istenen Sovyet vatandaşı

¹⁵ Bu baskı yalnızca Azerbaycan Türklerine değil tüm Türk dünyasına uygulanır. Pek çok şair ve yazar eserlerini baskı altında meydana getirirler. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Naskali, 1996, s. 54-64.



tipine uygun, günün sosyal yapısının ihtiyaçlarına göre karakter ve değerler üretmeleri istenmiştir (Buran, 2016, s. 385-386).

Mikâyıl Müşfik'in "Yeni Genc" adlı şiiri Sovyet ideolojisinin yaratmak istediği tek tip insanı¹⁶ yansıtır.

Mən çəlik ürəkli bir yeni gəncim,

Dildən-dilə düşmüş hekayətim var.

Həyat nəşəsilə titrəyir içim,

Parlaq gələcəyim, nəhayətim var.

Bir parça atəşim, bir parça yanğın,

Qəlbim örnəyidir yanar bir dağın.

Qarşında duramaz nə sel, nə daşqın,

Təbiətlə mənim zərəfətim var

(Müşfik, 2008a, s. 56).

Komünistler sadece yaşayan insanları zorla bir kalıba sokarak hayal ettikleri insan tipini yaratmaya çalışmamış, edebî eserlerdeki tipleri ve karakterleri de mahkeme etmiş ve onların Marksist-Leninist felsefeye uymayan yanlarını eleştirerek toplum vicdanında mahkûm etmek istemişlerdir. Böylece hem edebî, estetik hem de tarihî ve kültürel bakımdan istedikleri toplumsal ve ahlaki yapılanmayı sağlamaya çalışmış; yeni hayatı benimsetirken insanların bütünüyle geleneksel olandan kopmalarını da sağlamaya çalışmışlardır (Buran, 2016, s. 385).

Sovyet ideolojisinin üçüncü evresinde yaşanan olaylar ise şöyledir:

Üçüncü dönem, suçsuzluğun onaylandığı, davaların yeniden açıldığı, beraat kararlarının verildiği ve öldürülen insanlara itibarlarının iade edildiği dönemdir ki bu dönem 1950'li yılları kapsar (Buran, 2016, s. 313). Mikâyıl Müşfik'e de SSRİ Ali Mahkemesi Kollegiyası'nın kararı ile beraat kararı verilir. 1956 yılına kadar yasaklanan Müşfik'in eserleri 1957 yılı itibarıyla yayımlanmaya ve halk tarafından okunmaya başlanır.

Mikâyıl Müşfik, Modern Azerbaycan şiirinin millî-romantik şairlerindedir. Bu millî romantizm bazen vatan, bazen sahip olduğu kültürel değerler, bazen de tar gibi folklorik değerler aracılığıyla şiirlerinde yer alır. Müşfik, Sovyet Dönemi'nin baskıcı rejimine rağmen bu unsurları şiirlerinde kullanmaktan geri kalmaz. Müşfik'in şiirlerindeki millî romantizmi anlamak için öncelikle bu kavramın ne manaya geldiğine bakmak yerinde olacaktır.

Romantizm; milletlerin dilde, kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri demektir. Romantizm'in beşeri ve içtimai ıstırapları şiddetle idrake başlamış topluluk hayatlarından doğma, aşırı hissîlik ve hayalcilik oluşu yanında, bir de yukarıdaki tarifi vardır. Bu tarife göre romantizm, yalnız ruhi ve içtimai buhranların sanata aksi değil, aynı zamanda millî bir dil, kültür, sanat ve tefekkür hadisesidir. Bu hadise, bazı batı milletlerinin süratle kalkınmasında sihirli vazife görmüş ve bir millî romantizm değeri kazanmıştır (Banarlı, 2010, s. 15).

Millî romantik duyuş tarzı söz grubuyla, aklı ve iradesini kullanarak, sosyal ve tarihî tekevvün içinde coşkuyla kendi "ben"ini hissetmesi ve ortaya çıkarmasına sebep olan ruh hâlini kastediyoruz. Bu, bir bakıma insanın kendisini keşfetmesi ve geleceğine hâkim olma isteğini açıkça ortaya koymasıdır (Aktaş, 2011, s. 34).

¹⁶ Sovyet şiirinin tek tipleştirmeye yönelik etkisini Müşfik'in "Yalnız Ağaç" adlı şiirinde de görmek mümkündür.



Bu duyuş tarzı Müşfik'in şiirlerinde kendini hemen hissettirir. Müşfik, sembollerle Azerbaycan'ın millî, kültürel tüm değerlerini yücelterek, bir milleti millet yapan kültürel kodları sonraki kuşağa aktarma çabasıdır.

Bedî eserde millilik eserin halk ruhunun tercümanı olması karakterlerin psikoloji tutumunda milliliğin üstünlük teşkil etmesi önemli meseledir. Halk hayatından alınan konulara ve onlara uygun karakterlere edebiyat tarihinde sıkça rastlanmaktadır. Folklordan yaratıcı surette faydalanma meselesi Azerbaycan edebiyatı klasiklerinin yaratıcılığında kendini daha çok göstermiş ve bu anane sonraki yüzyıllara ve nesillere de yansımıştır. Edebiyatımızın ünlü temsilcilerinin her biri halk yaratıcılığının zengin ve rengârenk örneklerine ferdî kapsamda yanaşmış, halktan gelen mevzuları, karakterleri kendi tefekkürlerinin süzgecinden geçirerek ilginç eserler ve karakterler yaratmışlar. Folklordan halk edebiyatından faydalanma bu kaynaklara danışmak şiirimizin bedii tesir imkânlarının genişlemesine sebep olmuştur (Hüseynoğlu, 1987, s. 137-142).

Burada dikkati çeken bir hususu aynı konuyu işaret eden Ahmet Bican Ercilasun'un ifadesiyle dile getirmekte fayda vardır. Ercilasun şöyle bir soru sorar ve cevabını yine kendisi iki başlıkta dile getirir:

Yüz yıllık çarlık idaresine ve komünist rejimdeki 70 yıllık şiddetli karşı propagandaya rağmen millî kimlik nasıl korunabilir? Bizce bunun iki sebebi vardır:

- 1) Aydınların millî kültüre, dile ve edebiyata sahip çıkmaları;
- 2) Zaman zaman ortaya çıkan millî direnişler (Ercilasun, 2017, s. 245-245).

Azerbaycan aydınları, millî kültürden hiçbir zaman ayrılmadan rejimin sıkıntılı havasına rağmen şartları zorlayarak eski yüzyıllardan Fuzulî, Nesîmî, Hatâyî, Kurbanî, Molla Penah Vâkıf; 19 ve 20. yüzyıllardan ise Mirza Fethali Ahundzade, Hasan Bey Zerdâbî, Âşık Elesger, Mirza Elekber Sâbir, Hüseyin Cavid, Üzeyir Hacıbeyli, Memmedguluzâde, Samed Vurgun gibi yazarları, şairleri canlı tutmak için çaba sarf ederler. Ders kitaplarına bu şair ve yazarların eserleri konur, onların şiirleri ezberlenir, tiyatro oyunları oynatılır, romanları neşredilir. Konuyla ilgili bir diğer önemli nokta ise tüm Türk boylarının ortak edebî ve kültürel mirasına yönelme eğilimidir. Dede Korkut Destanları, Oğuz Kağan Destanı, Köroğlu, Orhun Abideleri, *Divanü Lügati't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, diğer edebî destanlar ve tarihî-edebî eserler her fırsatta ele alınır. Yalnızca edebiyat değil millî kültürün diğer alanları; el sanatları, halıcılık, mimarî, folklor ve özellikle mûsikî de Azerbaycan'da devamlı canlı tutulmaya çalışılır. Böylece millî kültürü meydana getiren unsurlar canlı tutulunca millî kimlik de canlı kalır (Ercilasun, 2017, s. 246-247).

Azerbaycan'ın millî değerlerinden biri olan Azerbaycan musikisi Sovyet yönetiminin Ruslaştırma siyaseti gereği ilkel ve feodalite devri kalıntısı olarak görülerek yeni bir hedef hâline gelir. Bu dönemde değiştirilmeye çalışılan pek çok şey gibi "tar" da bu değişimden nasibini alır. Bilindiği üzere "tar" Azerbaycan Türklerinin millî çalgısıdır. Yüzyıllar boyunca Azerbaycan Türklerinin duygularını aktarmasında önemli bir yeri olan, nağmeleriyle dinleyenleri mest eden, âşıklara âdeta dil olan "tar", Sovyetler Dönemi'nde yasaklansa da Azerbaycan Türklerinin hafızasındadır, gönlündedir.

Mikâyıl Müşfik'e kadar pek çok şair tar için şiirler yazar. Tar ile ilgili şiir yazan şairlerden biri de Nizami Gencevî'dir. Gencevî meşhur "İskendernâme" adlı eserinde tarı şu şekilde ele alır:



*Mügenni, tek birce gecede çal tar,
Meni bu dar yolda azaptan kurtar.
Belki, genişlesin, açılın yolum,
Göçüm, bu taşlıktan asude olum*

(Karaman, 2009, s. 4).

“Tar”ın Müşfik’in gönül dünyasındaki yerini ifade etmek için eşi Dilber Hanım tarafından neşredilen *Müşfikli Günlerim* adlı anı kitabında yer alan birkaç anıyı dikkatlere sunmak yerinde olacaktır. Bu anılardan biri şöyledir:

Mən Tibb İnstitutuna girəndən sonra əylənməyə, istirahətə qalan vaxtımız daha da məhdudlaşdı. Başımız axır vaxtlar dərsə, işə elə qarışdı ki, tarımız divardan asılı qaldı. Bir gün Müşfiq işdən gəlib nahar etdikdən sonra, gördüm ki divardan asılı tara diqqətlə baxıb fikrə gedib. Sanki tarı yenidən görüb. Dodaqları bir sirt saxlayırmış kimi sıxılmışdı, onun gözləri nəsə axtarır kimi gah divardan asılan tarımıza, gah mənə baxırdı. Hiss etdim ki, Müşfiqin ürəyi dolub, nəsə yazmaq istəyir. Mətbəxə keçdim. Bir azdan Müşfiq sevinə-sevinə mətbəxə gəldi.

-Dilbər dedi. Sənin tarına təzə şer yazmışam, gedək oxuyum. Şerin adını “Nə deməkdir?” qoymuşam.

<i>Çoxdandır çalınmayır divardan asılı tarın, Tutqun bir ürək kimi telləri paslı tarın, Ey mehriban sevdiyim, gurlayacaq, yoxsa yox?!</i>	<i>Sən iclasdan gəlirsən, mənə də yormuş kitab, Nə dayanmaq vaxtıdır, işlə tar, işlə mizrab! Nə gözəldir nəğmələr qanadında ucalmaq!..</i>
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<i>Mən bilirəm, sənin ki bir qəlbin var sədəfdən, İçindəki incilər saçılıb hər tərəfdən, Odağında şərqlər çağlayacaq, yoxsa yox?!</i>	<i>Həyat işdir, döyüşdür, səadətdir, əməkdir. Bilə-bilə bunları dayanmaq nə deməkdir?! Nə deməkdir dünyada tez qarayıb qocalmaq?!</i>
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

(Ahundzade, 2005, s. 104-105).

Bu şiirdən sonra Dilber Müşfik’in “tar”a neden böyle dikkatle baktığını anlar ve “tar”ı eline alarak “Balıqçı Havası”nı çalar. Müşfik ise “*Yaşa Könül*” şiirini okumaya başlar. Tar Müşfik için âdeta hasretle beklenen yâr gibidir. “Tar”ın birkaç gün bile duvarda sessiz sedasız kalışı Müşfik’i böylesi hislendirmeye yetmişken yasaklanıp artık sesinin duyulmayacak olması kim bilir onun için ne denli bir ölümdür.

Çok geçmeden rejimin elleri bu sefer “tar”a uzanır. Müşfik’in “*Oku Tar*” şiirini yazmasına ortam hazırlayan olay eşi Dilber Hanım tarafından şöyle anlatılır:

Bir gün Qurban müəllim (Pirimov) bizə çox pərişan gəldi. O öz kədərini bürüzə vermək istəmirsə də, biz bunu hissedirdik. Müşfiq dedi:

- Qurban müəllim, halımız birtəhərdi, yoxsa qəlbimizə dəyən olub.

O, incik səslə cavab verdi:

- Yəqin ki, sən də eşitmiş olarsan, tarı bir musiqi aləti kimi qadağan etmək istəyirlər.

Müşfiq dostunun gileyinə acıdı və dərin fikrə getdi. Haçandan-haçana üzünü ona tutub:



- Eşitmişəm, dedi.

- Sizə deyib qəlbinizi sıxmaq istəmirdim. Mən bu söhbəti eşidəndə ilk dəfə nəzərimdə siz canlandınız. Bəlkə bu hələ bir şayiədir. Kim bilir?! Axı xalqın sevdiyi bir musiqi alətini əlindən almaq onun sevincini əlindən alıb əvəzinə ona qəm badəsi içirtməyə bərabərdir. Buna isə nə partiyamız, nə hökumətimiz razı olar.

Tarın qadağan edilməsi kimi söz-söhbət onu sarsıtmışdı. Müşfiq daxili həyəcanını bürüzə verməyərək Qurban Pirimov'u arxayın salmağa çalışırdı ki, xalqın mütərəqqi ənənələrinin qarşısını almaq quruculuq işlərimizə ancaq ziyan verəbilər.

O, könlümüzü açmaq üçün qoca ustaddan tarı götürüb çalmasını xahiş etdi. Qurban müəllim tarı sinəsinə sıxdı. Tar dilə gəldi, tar inildədi, tar hönkürdü. Mənə elə gəldi ki, tar nalə çəkir, ağlayır, qəşş edir. Qurban müəllim "Yetim Segâhı" çalırdı. Sanki tar cəmiyyətdən ayrılıb kimsəsizliyə atılacağını hiss edib fəryad çəkirdi.

Tarın qopardığı nalələr altında Müşfiq özünü çəkdiyi papirosun dumanlarına bürümüşdü. Sanki o da od tutub yanırdı. Mən birdən gördüm ki, Müşfiqin yanıqlı səsi tarın naləsinə qarıştı (Ahundzade, 2005, s. 105-107).

Sonra bir anda Müşfik şiirini okumaya başlar:

"Oxu, tar, oxu, tar!..

Səsindən ən lətif, şeirlər dinləyim.

Oxu, tar, bir qadar!..

Nəğməni su kimi alısan ruhuma çiləyim.

Oxu, tar!

Səni kim unutar?(...)

(Rızayev ve Akpınar, 2000, s. 149).



Foto 2: Mikâyıl Müşfik'in "Oku Tar" adlı şiirine bir atf



1930’lu yıllarda Azerbaycan millî çalgı aleti olan “tar”ın yasaklanmasına karşı Müşfik, Sovyet yönetiminin dikkatini çekmek pahasına “Tarın Cevabı” ve “Tar” şiirlerini kaleme alır. “Tar”a karşı düşünceler 1930’lu yıllarda yazılan eserlere de konu olur. Bunlardan en dikkat çeken Süleyman Rüstem (1906-1959) tarafından yazılan “Tar Sese Goyulur” adlı şiirdir:

Kes sesini, ötme dedim, ötme dedim, ötme tar!
İstemeyir proletar sende çalınsin “Qatar”
Qaldıraraq qabar çalmış elindeki çekici
Çelik zindanlara vuran meşin döşlülkü işçi
Deyir: “Yeter”, “Yetim Segah”, yeter “Qatar”, “Şikeste”,
Çünkü deyil bizim heyat, mühit yetim ve xeste.
İstemeyir seni bizim yeni heyat, belli bizden deyilsen.
Senden uzaq yeni heyat, senden uzaq inqilab,
Yeni coşqun neğmelere sen etmezsen esla tab.
Bir zövq almaz bu cemiyyet ölgün ağlar sesinden...

(Rüstem, 1932, s. 47)

dizeleriyle Sovyet rejiminin “tar”ın aleyhine dayattığı düşünceleri açığa çıkarır. Mikâyıl Müşfik ise Süleyman Rüstem’in şiirine karşı olarak “Tar” şiirini 1933 yılında kaleme alarak Süleyman Rüstem özelinde Sovyet rejimine karşı tepkisini millî bir duruşla ortaya koyar.

“Tar” şiiri gerek yazıldığı dönemde gerekse günümüzde Azerbaycan halkı tarafından coşkuyla karşılanır. Tar, şiirde bir semboldür. Sadece bir çalgı olmanın çok ötesinde Azerbaycan’ın kültürel değerlerinin taşıyıcısıdır. Geçmiş ile gelecek arasında bir köprüdür. Ata yadigârıdır.

Tar, Türkiye Türklerinde bağlamanın sembolik değerini Azerbaycan Türklerinde karşılayan çalgıdır. Bu nedenle bağlama için Anadolu Türk şiiri literatüründe söylenmiş olan benzetmeler ve güzellemler Azerbaycan Türklerinde de “tar”da hayat bulur. Gerçekte, Türk kültür hayatının en önemli karakterlerinden biri olan Dede Korkut’un kopuzuna dayanan bu iki çalgı, Dede Korkut destanlarında kopuzun gördüğü kıymet, aynı soydan gelen fakat ayrı devletler altında ve ayrı politik şartlarda yaşam sürdüren bu iki Türk toplumunun çalgılarında karşılık bulur. Sonuç olarak, Türklerin çalgıya yani kopuza konumuzla ilgili olarak tar ve bağlamaya ne kadar önem verdiği edebî vesikalarla aşikârdır. Örneğin: Türklerde elinde kopuz olana kılıç çalınmayacağını Dede Korkut’ta görürüz. Benzer şekilde bağlamanın Türk kültüründe ne kadar yüce bir değere sahip olduğunu Pir Sultan Abdal’ın “*Gel benim sarı tamburam*” adlı eserinde yüzyıllar öncesine dayandırabiliyoruz. Yine Âşık Dertli’nin ifadesiyle bağlamanın Türk kültürü içerisindeki yerini bağlamayı dine karşı görenlere verdiği bir cevap niteliğindeki “Şeytan bunun neresinde?” şiirinde de görebiliyoruz. Alevi-Bektaşî kültüründe saz bir çalgı olmaktan çok dinî vazifeleri yerine getirmede bir araçtır. Saz olmadan Cem Törenine başlanmaz. Allah’a yakarış için semaya açılan eller sazın büyümlü sesiyle Allah’a niyazlarını ulaştırmada âdeta ulvi bir görevi icra eder. Mikâyıl Müşfik’e gelmeden önce daha güncel bir örnekle bu hususun Azerbaycan Türklerindeki karşılığını görebiliriz. Yine Türkiye’de de popüler olan “Eziz Dostum” adlı türküde “Çaldığı tarını getirin mene, görsün ki çalmakta neçe mahirem” ifadesini görmekteyiz ki bu eser Türkiye’de seslendirildiğinde ilk tekrarında ilgili enstrüman tar, ikinci tekrarında ise saz olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de saz her ne kadar



bütün enstrümanları karşılayan Farsça bir terim olarak kullanılıyor olsa da bağlamanın da pek çok mahfilde saz olarak nitelendirildiği bilinir. Yani bahsi geçen eserde birincisinde tar ikincisinde saz denmesi bu iki Türk toplumu arasında saz yani bağlama ve tarın birbirinin eşiti olduğuna örnek olabilir.

Oxu, tar, oxu tar!...

Səsindən ən lətif şerlər dinləyim.

Oxu, tar, bir qadar...

Nəğməni su kimi alışan¹⁷ ruhuma çiləyim.

Oxu, tar!

Səni kim unutar?

Ey geniş kütləmin acısı, şərbəti-

Alovlı sənəti

Gerçekte, çıkardığı seslerle çalma, çalınma gibi anlamları içeren bir müzik aletine "Oku!" diye seslenilmesiyle, tek başına doğrudan bir anlam içermeyen seslere veya notalara, anlamı kodlanmış bir ifade talimatı verilmektedir. Burada, tardan çıkan nağmelerin bir söz içeriği olmasa da dinleyicinin dimağında mutlak bir anlam ifade edebileceği vurgulanmak istenir. "Çal!" dendiğinde herhangi bir dünya çalgısına hitap edilebilecekken "Oku tar!" dendiğinde şair kendi kültürel evreninden bir fenomene seslenmiş olmaktadır.

Tar, şiirde hatibin seslendiği muhataptır. "Tar"a iki dostun dertleşmesini andıran bir eda ile yaklaşır. Şair kimliğiyle tanıdığımız, kısacık ömrünü şiire adayan Müşfik için "tar"ın sesi en güzel, en tatlı şiirleri dinlemekle aynıdır. Belki de "tar"ın artık yasaklanacağı, o en güzel şiirler gibi tat bırakan sesinin susturulacağı haberi ile yanan ruhunu ancak yine onun sesi, suyun yavaş yavaş yanan (alışan) bir ocağı söndürmesi gibi ferahlatabilir. Tar, bütün bir Azerbaycan'ın kültürel taşıyıcısı olarak elbette ki yine Azerbaycan halkının acısını, sevincini, tüm yaşanmışlığını nağmelerinde dillendirecektir.

Gözləri qıbləyə açılan hasarlı binalar

Dinləmiş əzəldən səsini.

Burada "tar"ın gök kubbe altındaki her şeye, her yere sesini ulaştırdığından, gözleri kibleye açılan binaların, yani günde beş vakit tüm insanlara sesini duyurarak onları Allah'ın huzuruna davet eden camilerin dahi onun sesine aşına olduğundan bahseder. Dinlemiş ezelden sesini, ifadesinde ise zamana bir sınır koymaz. Yani "tar"ın varlığı da bir o kadar eskidir.

Papaqlı¹⁸ atalar, çadralı¹⁹ analar

Ötürmüş²⁰ sayəndə köksünü.

Düşmüşlər gah şiriy, gah acı toruna²¹,

Sevinə-sevinə, qoruna-qoruna

¹⁷ Tutuşup yanan

¹⁸ Bir tür başlık

¹⁹ Çarşaf, ihram

²⁰ Göğsünü ötürtem: Göğüs geçir-

²¹ Tuzak



Papak, genellikle Azerbaycan ve Kafkasya'da giyilen, kuzu derisinden veya yününden yapılan, uzun tüylü başlıktır. Azerbaycan edebiyatında şiirlerde sıklıkla karşılaşılan bir kavram işaretidir. Çadra ise çarşaf, ihram manasına gelir. O zamanda yaşayan insanlar bu kıyafetleri giyerler. Burada şiir vasıtasıyla dil ve kıyafet kültürü arasındaki bağları açıkça görürüz. Göğsünü ötürmek göğüs geçirmek, iç geçirmek manalarına gelir. Burada aslında “tar” ın sesi duyulduğunda insanlarda yarattığı etki ve “tar”ın kimlerden miras kaldığı gözler önüne serilir. Kâh ağlatıp kâh güldüren ezgileriyle yüzyıllar boyunca iç yakar, iç çektirir. Vurucu makamlarıyla, ezgileriyle âdeta bir avcı gibi dinleyenlerinin gönlünü avlayan yine “tar”dır.

Çarparaq çargahın divardan divara
Yolçunu yolundan eylmiş avara.
Çalxanmış dərələr, tərələr,
Səs vermiş səsinə ləpələr²².
Oxu, tar, fikrimdə oyansın
Baharın, Seyidin²³ qəzəli;
Oxu, tar, ruhlansın
Şirvanın, Gəncənin mehriban gözəli!
Damağdan düşənlər²⁴,
Ürəyi şişənlər,
İlk bahar seyrinə çıxmayan
Özünü dağların döşünə yıxmayan
Sinəsi dağlılar.
Vəfasız bir eşqin dağınıq zülfünə bağlılar
Dəxilin olmuşlar,
Qapında təsəlli bulmuşlar.
Zilin²⁵ var, vəsətin, bəmin²⁶ var;
Sənin də quşların dəmindən ayrılan
Bir özgə dəmin var.
Səni də avara eylmiş
Dağınıq telli bir «zərəfşan»
Onunçun segâhın danışır
Pərişan, pərişan.

²² Dalgalar

²³ Bahar, Seyid: Tanınmış gazel şairleri

²⁴ Damağdan düş-: Keyifsiz ol-

²⁵ Yüksek ses (tiz)

²⁶ Alçak ses (pest)



Çargâh müzikte bir makamdır. "Çargâh" ayrıca klasik Azerbaycan musikisinde bir makam ve on iki destgâhtan birinin de adıdır" (Özkan, 1993, s. 228-229). Bu bakımdan Müşfik'in yalnızca şiirde değil aynı zamanda musiki konusunda da bilgili olduğunu görmekteyiz. "Tar"ın yolcuyla yolundan çevirecek güzellikteki sesi ayrıca derelerin, tepelerin çalkalanmasına da sebep olur. Hatta dalgaların coşma sebebi, "tar"a seslenmek, ona karşılık vermektir. Azerbaycan'ın tanınmış gazel şairleri Bahar'ın ve Seyid'in gazellerini de zihninde uyandıran yine "tar"dır. Bu bakımdan "tar", Müşfik'in ve tüm Azerbaycan Türklerinin ortak kültürel hafızasının taşıyıcısıdır.

"Damağdan düşmek" Azerbaycan Türkçesinde keyifsiz olmak manasına gelir. Keyifsiz / mutsuz olanlar, yüreği âdetâ kaburgalarına sığmayacak gibi içi daralanlar, ilkbaharın kokusundan, coşkunluğundan mahrum kalan ve bir dağa çıkıp yaslanmamış, sinesi dağlanmışlar, aşk içinde yârin perişan / dağınık zülûflerine darağacına asılmış gibi asılı kalanlar... İşte bütün bu sıkıntıları çekenler senin dünyana / havana girmişler ve yalnızca sende teselli bulabilirler. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise şairin divan edebiyatı mazmunları arasında sıkça kullanılan zülûf mazmunudur. Zülûf sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. Divan şiirinde rengi, şekli, kokusu ve dağınıklığı bakımından ele alınan zülûf âşık için bir engeldir, kesrettir ya da dar ağacıdır.²⁷

Zülûflerin perişan olması ile aşığın gönlünün perişan olması arasında bir benzerlik kurulur. Müşfik'in şiirinde "tar"ın gönül avutan nağmelerinden nasibini alacak olanlar arasında yârin dağınık zülûfüne asılanlar da vardır.

"Zil" Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde bir müzik terimi olan ve sesin türlerini ifade ederken kullanılan tiz sesin karşılığı olarak kullanılan bir terimdir. "Bem" ise tam tersi manada bizdeki pes teriminin karşılığıdır. Bu dizelerde "Zilin var, vasatın, bemin var" ifadeleriyle Müşfik'in müzik bilgisi olan bir şair olduğunu görmekteyiz. Nitekim sonraki mısralarda "tar"ın bir zerefşân (altın saçan / güzel) tarafından kandırıldığı için "Segâh"ın bu denli içli / perişan hâle geldiğini söyler. Böylece "tar"ın güzel sesinden dökülen nağmelerin bizlere bu denli duygu yüklü geçmesini güzel bir nedene bağlar. Önceki mısralarda "Çargâh"tan bahseden Müşfik şimdi ise "Segâh"ı şiirinde kullanır.

Səsini dinləmiş

Şahların, xanların sarayı;

Səninlə birlikdə inləmiş

Əsirlər alayı.

Bəzən də simlərin qəmləri ovutar,

Olardın onların sirdaşı

Sən ey tar!..

Gülləri əməkçi barmaqlar qanından

Rəng alan xəlçələr²⁸,

Xəlçələr üstündə uzanmış

Dodağı qönçələr,

"- Hey, saqi, mədəd qıl soğudu şərabın,

*İncitmə könlünü bu xanə-xərabın! -"*²⁹

Söyləyən tox sözlü şairlər.

Həvəsdən doymayan ac gözlü şairlər:

Nədimlər, Vaqiflər³⁰,

Gözəllik sirrinə vaqiflər

Həp səni dinləmiş;

Oxumuş, inləmiş.

İndi də bizimçin oxu, tar!

Səni kim unutar?

²⁷ Ayağı yer mi basar zülûfüne ber-dâr olanın,

Zevk u şevk ile verir cân u seri döne döne (Necâti Bey)

²⁸ Hahlılar

²⁹ Tüm araştırmalarımıza rağmen bu beyitin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

³⁰ Vâkıf XVIII. yüzyılda yaşamış bir Azerbaycan şairi.



Şair, şiirin bu bölümünde “tar” ile âdeta tarihî bir yolculuğa çıkar. Şahlar, hanlar, esirler, halı dokuyan kızlar, tok gözlü açgözlü tüm şairler, Nedimler, Vâkıflar hepsi “tar”ı dinlemiştir. Burada asıl vurgulanmak istenen unsur “tar”ın en başta olan hanlardan, şahlardan başlayarak, bir ülkenin halı dokuyanından tutun da şairine kadar her meslek grubundan, her düzeyden insana hitap etmiş / ediyor olmasıdır. Şair, halıdaki gülün rengini halıyı dokuyan kızların / anaların parmaklarındaki kandan aldığı ifade ederek, divân şiirinde kullanılan gül bülbül mazmunlarını hatırlatan bir anlatım kullanmıştır.³¹ Ayrıca halıcılık, millî kültürü canlı tutan önemli bir sanattır.³² Müşfik’in bunu biliyor ve şiirinde kullanıyor olması şiirin temsili bakımından oldukça önemlidir.

*Sən qulluq etmədin, məscidə, axunda*³³,

Çalışdın həyatı sevməyin uğrunda.

*Çoxları üzünə durdular*³⁴,

Könlünü qırdılar,

Nə deyim o yekəbaşlara?!³⁵

Çaldılar ruhunu daşlara

Üstündən bir qara yel kimi əsdilər,

Səsini kəsdilər.

Daşlandı çəkənlər nazını,

Böyləcə qırdılar aşığın sazını.

Sən xalqa «gül!» dedin,

«Ey qüssə, öl!» dedin.

Başladı məsciddə mərsiyə.

*Sarıqlı çıxınca ərsəyə*³⁶,

Qüssəmiz ölmədi,

Xalqımız gülmədi.

Ağladıq daima, ağladıq,

Ey qədim aşına, ağladıq.

Oxu, tar! Dəyişdi zamana,

Bax, indi radil səsini

*Dağıdır cahana*³⁷.

Ey tarçı, çal, oxu!

Könlümü al, oxu!

Vur sazı düşünə, ey aşıq!

Qalmamış nə aba, nə qəba, nə sarıq.

Müşfik şiirinin bu bölümünde Sovyet yönetimini ve ham sofuları eleştirir. Mescide ve din adamlarına kulluk etmedin diyerek “tar”ı över. Müşfik’in yaşama sevinci “çalışdın həyatı sevməyin uğrunda” dizesiyle “tar” üzerinden varlık bulur. Müşfik’in bir sevi şairi olduğunu

³¹ Divan şiirinde gül ve bülbül mazmunları oldukça sık kullanılan mazmunlardır. Bülbül âşığı, gül ise maşuğu temsil eder. Gülün kırmızı rengini bülbülün kalbine batırdığı dikenden aldığı gül-bülbül ile ilgili olan anlatılar arasındadır. Gül-bülbül, daha pek çok bakımdan divan şiirine konu olur. Müşfik ise şiirinde bu ilgiyi halıyı dokuyan kadın ile halının üzerindeki gül motifi arasında kurmuştur.

³² Yerleşik hayattan önce bir kısmı iletişim amacıyla yapılmış olan, bir kısmı ise ritüel anlamlar taşıyan kaya üstü tasvirler vardır. Türkler, ritüel anlamlar taşıyan tasvirleri yerleşik hayata geçtikten sonra halıların üzerine dokumaya başlarlar. MÖ 3 ile 5. yüzyıllara ait olabileceği düşünülen en eski halı ise Altay dağlarının Pazırık bölgesinde bulunduğu için Pazırık halısı olarak adlandırılan bu halıdır. Türklerin yaşayış ve inanışından izler (atlar, geyikler, kartal tasvirleri) taşıyan bu halı gerek boyası ve ilmek sayısı bakımından gerekse Türk imzası taşıması bakımından oldukça kıymetlidir.

³³ Şii din adamı, molla

³⁴ İtaat etme-, karşı çık-

³⁵ Koca kafalılar

³⁶ Ortaya çıkınca

³⁷ Cihana yayıyor.



diğer şiirlerinden de biliyoruz. "tar"ı kişileştirerek onun yüzüne duranları / ona karşı olanları, gönlünü kıranları koca kafalı olarak adlandırır. "tar"ın ruhunu taşlara çalanlar, üzerinde "kara yel" gibi esenler, onun sesini kesmeye çalışanlar Sovyet yönetimidir. "Tar" Azerbaycan halkına "gül" dedikçe, dertlerini / kederlerini silmeye çalıştıkça öyle şeyler yaşandı ki ne gülebildiler, ne de kederlerinden sıyrılabildiler. Zaman geçer, düzen değişir. Bir zamanlar tüm Azerbaycan'ı bir araya getiren "tar"ın yerini şimdi radyo sesi alır:

<i>Oxu, tar! Aovlu izlərin</i>	<i>Bir yeni nəğmənin əlilə</i>
<i>Əcəba, neçə şux dilbərin</i>	<i>Devirə bilərəm!</i>
<i>Yasəmən üzünü pul kimi qızartmış?</i>	<i>Oxu, tar!</i>
<i>O sarı simlərin lisanı</i>	<i>Fabrikdə, zavodda³⁸,</i>
<i>Salmazmı heyrətə insanı?</i>	<i>Traktor başında.</i>
<i>Oxu, tar! Mən səndə</i>	<i>Bu saat qarşında</i>
<i>İstənən havanı çala da bilərəm.</i>	<i>Nə qədər adam var!</i>
<i>Mən səndən bugünün zövqünü</i>	<i>Utanma, oxu, tar!</i>
<i>Ala da bilərəm.</i>	<i>Mədənlə Bakimin,</i>
<i>Sən bu gün silahsən əlimdə</i>	<i>Pambıqlı Gəncəmin,</i>
<i>Səni mən hansı bir hədəfə</i>	<i>İpəkli Şəkimin</i>
<i>İstəsəm, çevirə bilərəm,</i>	<i>Acısı, şərbəti.</i>
<i>Qəlblərdə gizlənən keçmişi</i>	<i>Aovlu sənəti!</i>

"Tar"ın sarı sim³⁹ dediği tellerinden dökülen nağmeler âdeta konuşur gibi insanı hayrete düşürür. "Tar"ın kültürel bir taşıyıcı olarak nasıl etkili olduğunu, onu silah gibi istediği hedefe yönelterek yeni nağmelerle geçmişini nasıl silebileceğini ifade etmektedir. Onun değiştirmek istediği pek çok şey, yine müziğin gücüyle, Azerbaycan Türklerinin millî çalgısı olan "tar" ile mümkündür. Müşfik "tar" susmasın / susturulmasın ister. Bu sebeple her fırsatta şiirin başından sonuna kadar ona "Oku!" diye seslenir. Yine Azerbaycan'ın şehirlerini sayar: Bakü, Gence, Şeki... Bütün bir Azerbaycan Müşfik'in "tar" şiirinde anlam bulur. "Tar" dile gelmeye, okumaya devam etse de ne yazık ki Müşfik hayatının baharında susturulur. "Kes sesini, öteme dedim, ötme dedim, ötme tar" diyen Süleyman Rüstəm 82 yaşında vefat ederken, "Oku Tar" diyen Müşfik henüz 29 yaşındayken hayata gözlerini yumar. İşte bu bütün bir Sovyet Dönemi'nin özeti.

Sonuç ve Öneriler

Mikâyıl Müşfik XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ve Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatı olarak adlandırılan edebî dönemin şairidir. Sanat eseri müellifi ile birlikte hatta bazen müellifinden daha fazla döneme ve koşullara mal edilebilmektedir. Sanatçı, birikimi ve duyarlılığıyla içinde bulunduğu şartlardan herkesten daha çok etkilenebilmekte ve sanat eserlerini bu etki ile ortaya koyabilmektedir. Sovyetlerin acımasız yüzünü gösterdiği bir

³⁸ Fabrikada, imalathanede

³⁹ Sim tarın teline verilen isimdir.



dönemde yaşamış ve eser meydana getirmiş bir şair olan Müşfik, bir şair olarak bu şartları eserlerine yansıtır.

Millî ve tarihî içeriğe sahip edebî eserler, bu eserlerin taşıdığı ortak kültürel değerleri diri tutmak ve nesiller boyunca bu değerlerin aktarımını sağlamak bakımından oldukça önemlidir. Şairlerin yetiştiği, kadın şairlerin de fazlaca bulunduğu (Ceferzade, 2006) bir coğrafyada yetişen Mikâyıl Müşfik'in "Oku Tar" adlı şiiri de sadece bir şiir olmanın çok ötesinde pek fazla niteliği barındırması bakımından araştırılmaya değer bir şiirdir.

Azerbaycan edebiyatı şiirlerinde Türk kültürü ile ilgili birçok ögeyi bulmak mümkündür. Daha önce yapılan çalışmalarda Valeh Hacılar (Alyılmaz, 2003), İslam Türkay (Çoban, 2017) vd. gibi şairlerin şiirleri ortak Türk kültürü açısından taşıdıkları değer ve coğrafyaları birleştiren unsurlar açısından incelenmiştir. Mikâyıl Müşfik'in eserleri ile ilgili yapılacak çalışmalar da bu kültürel unsurları barındıran eserler vasıtasıyla kurulan köprülerin sağlamlaşmasını sağlayacaktır. Şairin tüm eserleriyle ilgili kapsamlı çalışmaların ele alınması gerektiği yapılan inceleme ile ulaşılan sonuçlardan birisidir. Özellikle, Müşfik'in şiirlerindeki söz varlığının ortaya koyulması önemli bir çalışma konusudur. Mikâyıl Müşfik dışında Azerbaycanlı diğer şairler ve Azerbaycan ziyalıları; Ahmed Cevad, Hüseyin Cavid, Mirza Elekber Sabir, Yusuf Vezir Çemenzeminli, Hüseyinzâde Ali Turan vd. hakkında da çalışmalar yapılmalıdır. Millî bir bilinç oluşturmada taşıdıkları ulusal-evrensel değer öğeleriyle oldukça önemli olan bu tür eserler liselerde ve üniversitelerde öğrencilere ulaştırılmalıdır.

Kaynaklar

- Ahundzade, D. (2005). *Müşfikli günlerim (hatıralar)*. Bakı: Genclik.
- Ahundov, A. (2006). *Azerbaycan dilinin izahlı lügati*. Bakı: Şerq-Qerb.
- Akalın, Ş. H. (2018). Kurşuna dizilen şair Mikâyıl Müşfik 110 yaşında. *Türk Yurdu*, 372, 81-87.
- Akpınar, Y. (1994). *Azerî edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akpınar, Y. (2012). *Çağdaş Türk edebiyatları*. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Aksu, H. (1998). Hurufilik. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 18, 408-412.
- Aktaş, Ş. (2011). *Edebiyat ve edebî metinler üzerine yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Alyılmaz, C. (2016). *Gobustan'ın gizemi Kıpçaklara giden yol*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayını.
- Alyılmaz, S. (2003). *Borçalılı bilim adamı, eğitimci, şair Valeh Hacılar hayatı-sanatı-şiirleri*. Ankara: Devran Yayıncılık.
- Alyılmaz, S. (2004). Gürcistan (Borçalı) Karapapaklarının / Terekemelerinin eğitim tarihine dair. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 233-251.
- Banarlı, N. S. (2010). *Edebiyat sohbetleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Buran, A. (2016). *Kurşunlanan Türkoloji*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, A., Alkaya, E. ve Yalçın, S. K. (2017). *Çağdaş Türk yazı dilleri güneybatı / Oğuz grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ceferzade, E. (2006). *Azerbaycan'ın âşık ve şair kadınları*. (yay. haz. Cengiz Alyılmaz). Ankara: Belen Yayıncılık.



- Celal, M. ve Hüseyinov, F. (2008). *Örneklerle XX. esr Azerbaycan edebiyatı*. (yay. haz. Kemal Yavuz ve Erol Ülgen). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çalık, H. (2016). *Mikâyıl Müşfik'in hayatı, sanatı ve eserleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, İ. (2017). İslam Türkay'ın "Türk oğlu Türkem men" başlıklı şiirinin Orhun yazıtları ile metinlerarasılık bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2232-2255.
- Ercilasun, A. B. (2017). *Türk dünyası üzerine incelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2018). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürsoy Naskali, E. (1996). Sovyet Türk edebiyatı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, 54-64.
- Hüseyinoğlu, G. H. (1987). *Mikâyıl Müşfik'in yaratıcılık yolu*. Bakı: Azerbaycan Devlet Üniversitesi.
- Hüseyinova, L. (2018). *Mikâyıl Müşfiq-110*. Gence: Gence Şehir Merkezleştirilmiş Kitabhana Sistemi.
- Karaman, E. (2009). Oku tar oku tar seni kim unudar. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 430, 1-8.
- Karayev, Y. (1999). *Belli başlı dönemleri ve zirve şahsiyetleriyle Azerbaycan edebiyatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Köprülü, F. (2004). *Edebiyat araştırmaları 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Müşfik, M. (1973). *Eserleri (cilt I-III)*. Gülhüseyn Hüseyinoğlu (haz.). Bakı: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.
- Müşfik, M. (2008a). *Seçilmiş eserleri cilt I*. Bakı: Avrasiya Press.
- Müşfik, M. (2008b). *Seçilmiş eserleri cilt II*. Bakı: Avrasiya Press.
- Müşfik, M. (2008c). *Seçilmiş eserleri cilt III*. Bakı: Avrasiya Press.
- Özkan, İ. H. (1993). Çârğâh makamı. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 8. 228-229.
- Rızayev, A. (2005). *Azerbaycan Türkçesinin söz varlığı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Rızayev, A. ve Akpınar, Y. (2000). *Bin yılın yüz şairi Azerbaycan şiiri antolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Rüstemova, A. (2004). Azerî (Doğu Oğuz) sahası XI.-XVIII. yüzyıllar. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C 6, Ankara: AKMB.
- Ulutürk, X. R. (2009). *Heyat heyat deye çırpınan gönül*. Bakı: Çınar.
- Veliyeva, M. (2011). *Azerbaycanın görkemli şahsiyetleri Müslüm Maqomayev bibliografya*. Bakı: M. F. Axundov Adına Azerbaycan Millî Kitabxanası.



Extended Abstract

Turkish literature, is not only it is composed of literary products generated in Turkey, where the Turkish and Turkish spoken dialects gets into a wide geography; but also the works written in Turkish and are the carriers of Turkish culture fall into the field of analysis of Turkish literature.

It is very important in shaping the culture, art and literature of Turks, which should have been a lively nation that lived in different geographies. They create new cultural centers in every new places they go. The literature of the Turkish nation is not a literature that is come up only in a geography. The features of Turkish Literature are emerged and developed as a result of events occurring in the region where it exists. The literature created by the Azerbaijan Turks also went through the same stages. For this reason, it would not be correct to evaluate Azerbaijani Literature by isolating it from the political, social, cultural and economic elements of the Caucasus.

Azerbaijan Turkish Literature is a branch of general Turkish Literature created by Turks living in the Caucasus, Azerbaijan (North and South), Iran, Iraq and Eastern Anatolia regions, with the Turkish accent we define as “Eastern Oghuz”.

Azerbaijani literature, which has passed through various stages from the beginning to the present day, continues to be influenced by the new conditions that emerged in the 20th century. It is possible to examine 20th century Azerbaijani Literature in two periods until 1920 and after 1920. Although the period between 1905-1920 seems to be short, during this period, Azerbaijan has experienced many political, cultural and literary developments. In this period, besides the pains of modernization, it is seen that democratic struggles with the Russians, Islamism and Turkism are tried to be represented in literature. Many of the important figures raised by this period were sacrificed between 1926 and 1937 on the grounds that they were opponents of in the Soviet Union.

“Mikâyıl Müşfik Mirza Kadiroğlu İsmayılzade”, one of the most important representatives of 20th century Azerbaijani Literature, was born in Baku on June 5, 1908.

After completing the Azerbaijan State Faculty of Language and Literature, whose current name is Nasreddin Tusî Azerbaijan State Pedagogical University, between 1927 and 1931, he was arrested on 4th of June in 1937 against the anti-Soviet regime and his system and public enemy, being a Turkish-Turanian.

One of his poems that exposed Müşfik to representation is his poetry, “Oku Tar”, which he wrote in 1929. At that time, “tar” was banned and his education was stopped at the conservatory. The main goal was to blow Azerbaijani music. In response to the poem “Okuma Tar” written by Süleyman Rüstem with the banning of Tar, Müşfik wrote his poem “Oku Tar”. Other poems of Müşfik, who attracted attention with the echo of this poem, are also examined and begin to look for clues in poetry that will make him think that he is against the Soviet Government.

Müşfik is subjected to various kinds of torture during his five months in prison. Müşfik was sended to court on January 5, 1937, and sentenced to smuggle. Execution took place on 6 January 1937 on Nargin Island. Müşfik has no grave.

Mikâyıl Müşfik is one of the national-romantic poets of Modern Azerbaijani poetry. This national romance sometimes takes place in his poetry through homeland, sometimes cultural



values, sometimes folkloric values such as tar. Müşfik, despite the repressive regime of the Soviet Period, does not hesitate to use these elements in his poems.

This style of feeling immediately makes itself felt in the poems of Müşfik. Müşfik strives to transfer the cultural codes that make a nation to the next generation by glorifying all national and cultural values of Azerbaijan with symbols.

As it is known, "tar" is the national instrument of Azerbaijan Turks. "Tar", which has an important place in conveying the emotions of the Azerbaijani Turks for centuries, enchanted the people who listened with their tunes, is the language of lovers, although it was forbidden in the Soviet Period, it is in the memory of the Azerbaijan Turks, it is in the heart.

In the 1930s, against the banning of "tar", which is the Azerbaijani national instrument, Müşfik wrote the poems of "Tarın Cevabı" and "Tar" at the expense of the Soviet administration. Thoughts against "tar" are also the subject of the works written in the 1930s. The most notable of these, is the poem titled "Tar Sese Goyulur" by Süleyman Rüstem (1906-1959).

The poem "tar" is enthusiastically welcomed by the Azerbaijani people both at the time of its writing and today. Tar is a symbol in poetry. Beyond being just an instrument, it is the carrier of the cultural values of Azerbaijan. It is a bridge between the past and the future. It is an ancestor heirloom.

This poem is very important in terms of being a cultural carrier by using the Azerbaijani national instrument "tar" as a cultural carrier, as well as the elements of the Azerbaijani Turks that keep the national culture alive, as well as the elements that keep the national culture alive.

